

PORÁŽKY SE MOHOU ZMĚNIT VE VÍTĚZSTVÍ: ŠANCE KŘESŤANSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU

Nejsem historik a nevím, zda lze beze zbytku doložit tvrzení, že všechny naše velké národní krize počínaje patnáctým stoletím byly mimo jiné – či dokonce především – krizemi víry. Husitská éra, ukončená definitivně bitvou na Bílé hoře byla evidentně krizí Církve a spolu s tím krizí určitých mravních hodnot. Pokud ji marxističtí historikové dnes líčí jako »předčasnou buržoazní revoluci«, je to zřejmě tvrzení anekdotické. Tehdy samozřejmě nešlo o úpadek víry, nýbrž o střetnutí různých jejích forem nazírání a výkladu. Naproti tomu bylo obnovení naší suverenity v roce 1918 doprovázeno dalekosáhlou ztrátou víry. Národ, opojený nově nabytou a ještě nedosta- tečně prožitou samostatností, se ve své značné části odvrátil od víry, která se náhle stala »nemoderní«. Opojný pocit převahy a síly ho vedl k pový- šenosti, ke ztrátě pokory. Příмым důsledkem ztráty křesťanských ideálů, zvláště lásky, byl rozkol, nesvár, nacionalismus přezírající existenci jiných národů a menšin. Tím byl náš stát od samého okamžiku vzniku vnitřně oslaben. Stačí srovnat mnohonárodní stát jako je Švýcarsko s naší předmni- chovskou republikou. Švýcarsko zůstalo ve všech etapách svého vývoje zemí hluboce věřící a křesťanství zde vždy bylo integrující nadnárodní silou.

Neporovnatelně výraznější krizí víry byl u nás vývoj po roce 1945. Velká část národa, především velká část jeho intelektuální elity a jeho tehdejší mladá generace se nadchla pro atheistický světový názor a pro radikální revoluční řešení společenských problémů. Namísto Boha hledala poslední pravdu ve světové revoluci, namísto Církve hledala svou oporu ve Straně. Ztráta víry znamenala od samého počátku nebývalý úpadek mravních hodnot. Nový stát byl od počátku zralý pro zánik. Revoluce vedená proti naprosté tyranii pod hesly svobody a pokroku, byla od samého začátku doprovázena násilím a bezprávím. V hradčanském »domečku« byli hned od května 1945 mučeni lidé a nikoho to nezajímalo, šlo přece »jen o Němce« – to malé n není pravopisná chyba, nýbrž tehdejší gramatika. Dva miliony lidí bylo »potrestá- no« za zločiny jednoho hnutí, které u nás brzo našlo svého učelivého násle- dovníka. Odsun Němců byl doprovázen výbuchy nebývalé brutality, dokonale vyvracející teorie o »holubičím národě«.

Vítězové nedokázali být v ničem velkomyslní. Dr. E. Beneš už v prosinci 1943 doslova žebral u masového vraha o právo fyzicky zničit kněze-slovenského presidenta. Starý president » protektorátu « nebyl propuštěn ani před svou nevyhnutelnou smrtí, ačkoliv dostal kdysi přímý pokyn právě od dr. Beneše k tomu, aby setrval ve své funkci. Mašinerie hradčanského » domečku « rozjetá v květnu 1945 už se neměla vůbec zastavit. Pohlcovala postupně Němce, kolaboranty, kapitalisty, antikomunisty, socialisty, křesťany a nakonec jinak smýšlející komunisty. Princip lásky byl nahrazen principem » třídního boje « – prý se stále zostřujícího, principem nenávisti, odvety.

Pro značnou část mé generace se Bůh vytratil ze života, ve své domýšlivosti jsme ho nepotřebovali a také jsme pro něj neměli čas, poněvadž jsme přece museli » bořit starý svět «. V čele tohoto » vývoje « byly na počátku intelektuální vrstvy, jistě nejméně 60 či více procent spisovatelů a básníků, vědců a umělců. Bylo to podivné opojení, podivný běh za ještě podivnějším cílem, běh bez zastávky a bez zamyšlení.

Výrazným mezníkem – podle mého názoru rozhodujícím mezníkem – v tomto vývoji byl rok 1968. Většinou se říká, že jaro 1968 znamenalo i pro víru v naši zemi obrovskou naději a že intervence v srpnu a poté obnova neosvícené diktatury tuto šanci pohřbila. Myslím, že takový pohled je zjednodušující a velice nepřesný. Dějiny nejdou vždy přímými cestami, mají svůj hlubší smysl, který mohou lidé mnohdy pochopit až s delším odstupem. Porážky se mohou v pozdější historické perspektivě jevit jako vítězství anebo naopak. Myslím, že tomu tak jednou bude i při pohledu na rok 1968.

» Československé jaro « bylo jako masové spontánní hnutí všeho lidu povzbuzující a opojné. Dočasný návrat ke společenským normám, které jsou v civilizovaných evropských zemích samozřejmostí, dal lidem pocit volnosti a dokonce pocit štěstí. Nevedl je však nikterak k hlubšímu zamyšlení nad smyslem našich dějin a tím méně k zamyšlení nad smyslem lidské existence. Svým způsobem jsme na jaře opět získali mnoho sebevědomí a málo pokory. Společenské problémy jsme chtěli redukovat na změnu » ekonomického modelu « a demokratizaci politického systému. Nejaktivnější představitelé Čs. jara zůstávali v zajetí mnohých starých iluzí a mnohých falešných teorií. Atheismus – i když umírněný a nikoliv militantní – byl převládající doktrínou tohoto období.

Reforma politického systému by byla nesporně vytvořila neporovnatelně příznivější technické podmínky pro život církví, ale je otázka, zda by pro skutečný přelom ve vztahu lidí k víře existovaly dostatečné subjektivní podmínky. Dokázali by lidé opojení svobodou v pokoře se zamyslet nad vyšší pravdou? Snad je můj názor příliš subjektivní, ovlivněný v tomto směru osobními prožitky, ale přesto mám dojem, že svoboda dosažená

tímto vlastně příliš jednoduchým způsobem by víru nebyla posílila, pokud by ji dokonce značně dále neoslabila.

Vím, že podobné tvrzení může být i špatně vyloženo, i když každý ví, že jsem se ještě dlouho po srpnu 1968 zasazoval za zachování toho, co bývalo nazýváno »polednovou politikou«. Přesto se však chci odvážit tvrzení, že právě naše porážka vedla k hlubokému vnitřnímu přerodu v myslích našich lidí a že teprve ona změnila výrazně ony subjektivní předpoklady dalšího rozvoje víry v naší zemi.

Moje osobní zkušenost – skutečnost, že nejtragičtější chvíle mého života se staly chvílemi největšího životního štěstí, mně brání v pesimistickém hodnocení oněch událostí. Kromě toho vím, že stejný osud – i když snad poněkud méně výrazný – prodělala celá řada dalších lidí. Už v létě 1971 jsem navštěvoval mše sv. společně s Ludvíkem Vaculíkem a dalšími spisovatelem a novináři. Znáám je natolik dobře, že mohu oponovat povrchnímu názoru, podle něhož je pro mnohé lidi v Československu dnes návštěva kostela pouze jakýmsi projevem politického protestu. Je tomu – či bylo tomu po srpnu 1968 – tak jen u zcela zanedbatelně malé části mládeže. Pro ostatní – znám konkrétní případy – jde o hledání a nalézání vyšší pravdy, o skutečný návrat k Bohu.

Skutečnost, že jsme se v pouhých třiceti letech dostali už po třetí na samé dno naší národní existence, sama o sobě nutí lidi uvažovat mnohem hlouběji o této existenci. Odpověď ideologie, která tak evidentně zkrachovala ve své společenské praxi, je i v teorii stále méně uspokojivá. Tato ideologie začíná doslova celou naši společnost – s nepatrnými výjimkami psychopatických jednotlivců – doslova odpuzovat, což platí i pro ony cynické pragmatiky, kteří zůstávají příslušníky komunistického hnutí v zájmu své kariéry.

Marxismus byl doslova v několika týdnech po srpnu 1968 vymeten z myslí lidí, byl degradován z ideologie na nejméně oblíbený učební předmět. Na jaře to byla ještě velice živoucí ideologie především pro intelektuální vrstvy. Na podzim se právě ony se zcela nepatrnými výjimkami vývoje neschopných jednotlivců od něj odvrátily. Vzniklo tím do určité míry jakési ideové vakuum, které má stejně jako ono fyzikální vakuum tendenci se samo vyplňovat. Není sporu o tom, že dnes v Evropě existuje jen jediná protiváha proti marxismu, a tou je křesťanství, že tedy každé oslabení marxismu nutně znamená posílení pozic křesťanství, pokud není spojeno s přehnaným zdůrazňováním materiálních hodnot, s přehnaným a jednostranně materiálním blahobytem. V naší zemi tomu tak dosud není, a proto znamená konec marxismu jako ideologie (poněvadž užívání nějakého světového názoru pouze jako mocenského instrumentu, jeho šíření pomocí kriminálů

a existenční perzekuce znamená jeho neúprosný konec!) velkou historickou šanci pro křesťanství.

Ostatně si to i dnešní režim uvědomuje. Obecně znám je obsah 1. čísla » Nové mysli « z roku 1972, které bylo věnováno výhradně protináboženské propagandě. Autoři zde uveřejněných statí shromáždili pozoruhodné údaje o tom, jak roste počet církevních sňatků a křtů, o tom, že stále víc lidí – a to převážně mladých – navštěvuje bohoslužby. Vysvětlovalo se to » nedostatkem ideologické práce strany «, což je vysvětlení doslova anekdotické po oněch 25 letech, v nichž je materialistický světový názor monopolně vyučován na školách a vléván do lidí všemi prostředky agitace a propagandy.

Počínaje právě rokem 1972 došlo v linii režimu i k výrazné změně. Ona pověstná » kontrarevoluce v duchovní sféře « se už nepotírá výhradně – a dokonce ani ne převážně – prostředky přímého teroru, policejního i existenčního. Hlavním prostředkem režimu má být právě » ideologie « konzumní společnosti. K tomu účelu byla nečekaně a radikálně zlevněna auta, zvětšeny možnosti úvěrů na stavbu chat a rodinných domků, dosti citelně zlepšena celková situace na trhu. Je to hospodářský vývoj nezdravý a subvencovaný: V roce 1968 byl u nás SSSR a ostatní země Varšavského paktu zadluženy celkovou částkou 11 miliard, dnes jsme zadluženi my (neznám současný přesný stav, koncem r. 1972 byla výše našeho dluhu zhruba 6 miliard). Je to na jedné straně přiznání úplného krachu » ideologického boje «, úplný ústup od propagování » socialistického uvědomění « – třeba v takových formách jako je » socialistické soutěžení «, na druhé straně je to nebezpečnější prostředek k tomu, jak lidi odvést od jakékoliv společenské aktivity a také od hlubšího uvažování. Propaguje se především nejprimitivnější pragmatismus: Zapomeňte na všechno ostatní, starejte se o auto, chatu, barevný televizor, v tom a v ničem jiném budiž smysl vašeho života.

V této současné koncepci je nesporně větší nebezpečí pro víru než v primitivní odvetě a v primitivní persekuci let 1969-72. Na druhé straně znamená skutečný zánik marxismu jako vnitřního přesvědčení mnohých lidí obrovskou novou šanci pro křesťanství. Jde totiž o značnou část lidí angažovaných, lidí, kteří se v minulosti mýlili, ale kteří nebyli lhostejní, kteří ve své většině ani dnes nejsou lhostejní a které (např. pokud jde o intelektuální část národa) nelze jednoduše získat pro mentalitu konzumní dik-tatury.

V naší zemi v podstatě skončilo období, které bychom mohli nazvat obdobím » šokové terapie «. Její další vývoj – a také duchovní vývoj našeho lidu – bude záležet na systematické práci, na společném úsilí a na koncepci. Myslím, že je především třeba si uvědomit jedno: Boj za demokratizaci čs. společnosti, zápas opozičních sil – dnes početně slabých, ale vyjadřujících přesvědčení velké většiny – je naprosto totožný se zápasem o budoucnost

křesťanství v Československu. Jedno bez druhého je nemyslitelné. Bez demokratizace společnosti bude Církev natrvalo žít na pokraji společnosti, bude vystavena stále sílícímu tlaku. Ani demokratizační boj není však možný – má-li být úspěšný – bez pevné duchovní opory. Zkušenosti roku 1968 nám ukazují mimo jiné, že tento zápas musí být veden na nadnárodní základně, že nejde o problém československý, ale evropský. Křesťanství je jediným duchovním integrujícím činitelem našeho kontinentu, a může být proto jedinou silou v nekrvavém, ale přesto tak osudovém zápase o jeho budoucnost.

Směrem do Československa je třeba toto poznání šířit – to musí být jedním z důležitých úkolů našeho exilu. V říjnu vyjde první číslo mezinárodní revue »Kontinent«, na jejímž vydávání se podílí Solženicyn, Maximov a další. Má to být revue bojující, vycházející z křesťanského světového názoru a tento názor také popularizující. V příštím roce bychom chtěli vydávat nový exilový list – měsíčník »Reportér«. Kromě toho vydá freiburský Herder-Verlag v příštím roce kolektivní dílo asi 15 příslušníků našeho exilu – »Manifest křesťanského exilu«, obsahující programové zásady pro frontu domácího i zahraničního zápasu za svobodu, lidská práva, a tím i za víru. Na několika sympoziích (dvě z nich budou uspořádána v NSR koncem t. r. a na jaře roku příštího) budeme mít příležitost se poradit o další náplni práce pro uskutečnění tohoto cíle.

Solingen, dne 27. srpna 1974.